

Analiza powiadomień dotyczących żywności pochodzenia zwierzęcego zgłoszonych do RASFF przez Polskę

Michał Majewski¹, Leszek Dziubdziela²

z Zakładu Weterynaryjnej Ochrony Zdrowia Publicznego Wydziału Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu¹ oraz Katedry i Zakładu Biochemii Wydziału Lekarskiego w Katowicach Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach²

Kraje Unii Europejskiej pod względem wytwarzania bezpiecznej żywności posiadają obecnie jeden z najwyższych standardów na świecie. Kompleksowe podejście, zakładające ochronę konsumenta na wszystkich etapach łańcucha produkcyjnego („od pola do stołu”), pozwala na zminimalizowanie ryzyka narażenia na kontakt z produktami o niskiej jakości zdrowotnej. Jednym z mechanizmów pozwalających chronić konsumentów przed zagrożeniami jest System Wczesnego Ostrzegania o Niebezpiecznej Żywności i Paszach – RASFF (Rapid Alert System for Food and Feed). Jest to struktura służąca do wymiany informacji na temat potencjalnie niebezpiecznych produktów żywnościowych, paszy lub materiałów kontaktujących się z żywnością pomiędzy odpowiednimi władzami krajów będących członkami systemu. O zasadności i skuteczności działania RASFF świadczy sama liczba 2032 powiadomień, które zgłoszono w pierwszej połowie 2017 r.; 39 z nich zostało przesłanych przez Polskę, z czego 53,8% stanowiły notyfikacje o poważnym ryzyku.

Podstawy prawne funkcjonowania systemu opisane są w artykułe 50 rozporządzenia (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiającego ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołującego Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA) oraz ustanawiającego procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności. Sieć zarządzana jest przez Komisję Europejską i obejmuje państwa członkowskie UE, Komisję i Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności. Sposób funkcjonowania systemu został opisany w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 16/2011 z dnia

10 stycznia 2011 r. ustanawiającym środki wykonawcze dla systemu wczesnego ostrzegania o niebezpiecznych produktach żywnościowych i środkach żywienia zwierząt.

W systemie RASFF występują cztery rodzaje powiadomień:

- alarmowe – gdy niebezpieczna żywność, pasze lub materiały mające kontakt z żywnością są dostępne na rynku oraz kiedy może być konieczne podjęcie natychmiastowych działań w kraju innym niż zgłaszający. Powiadomienie jest zgłaszane przez członka systemu, który wykrył zagrożenie. Przekazuje on informację umożliwiającą pozostałym uczestnikom sprawdzenie, czy niebezpieczne produkty znajdują się na ich rynkach, i podjęcie stosownych działań.
- informacyjne – dotyczy ryzyka związanego z żywnością, paszami lub materiałami mającymi kontakt z żywnością, które nie wymaga podejmowania natychmiastowych działań bądź kiedy produkty, których dotyczy powiadomienie, nie znajdują się w chwili zgłaszania na rynku.

W 2011 r. Komisja Europejska wprowadziła dwa podtypy powiadomień informacyjnych:

- powiadomienie informacyjne w celu dalszych działań – gdy produkt jest na rynku innego państwa członkowskiego,
 - powiadomienie informacyjne dla zwrócenia uwagi – gdy produkt jest obecny tylko w kraju zgłaszającym, nie został umieszczony na rynku lub nie znajduje się w chwili zgłaszania na rynku.
- odrzucenie na granicy – dotyczy żywności, pasz lub materiałów mających kontakt z żywnością, których nie

The analysis of notifications on the food of animal origin reported to RASFF by Poland

Majewski M.¹, Dziubdziela L.², Division of Veterinary Public Health Protection, Faculty of Veterinary Medicine and Animal Sciences, University of Life Sciences in Poznań¹ and Department and Division of Biochemistry, School of Medicine in Katowice, Medical University of Silesia in Katowice²

The European Union aims to maintain high food standards in terms of quality and safety across all EU markets. The RASFF system (Rapid Alert System for Food and Feed), is one of the most important tools to achieve these goals, since 1979. It is used to provide quick information on potential hazards associated with low quality products. Poland is actively involved in providing information on potential hazards to RASFF system. This article introduces the reader to the basic information about RASFF and provides the analysis of the structure and type of information sent by Polish authorities over the last 14 years.

Keywords: RASFF, health and food safety, European Commission, annual report.

wpuszczono na teren UE, ze względu na zagrożenie dla zdrowia ludzi, zwierząt lub szkodliwość dla środowiska.

- news – gdy informacja związana jest z bezpieczeństwem żywności, pasz lub materiałów mających kontakt z żywnością, a nie może zostać wprowadzona jako żadne z wymienionych wcześniej powiadomień (1).

Material i metody

Dane dotyczące zgłoszonych powiadomień pochodzą z raportu wygenerowanego w RASFF Portal z okresu od 1 stycznia 2014 r. do 17 października 2017 r.

Wyniki i omówienie

Polska jest członkiem systemu od momentu przystąpienia do Unii Europejskiej w 2004 r. Od tego czasu liczba wszystkich powiadomień w systemie RASFF wyniosła 42 291, z czego Polska wprowadziła 1602, co stanowi 3,79% ogólnej liczby; 1309 przypadków stanowiły notyfikacje dotyczące

Tabela 1. Konsumpcja żywności pochodzenia zwierzęcego w Polsce przeliczona na jednego mieszkańca (1)

Rok	2005	2010	2013	2014	2015	2016
Mięso i podroby (kg)	71,2	73,7	67,5	73,6	75	77,6
Mięso wołowe (kg)	3,9	2,4	1,5	1,6	1,2	2,1
Mięso wieprzowe (kg)	39	42,2	35,5	39,1	41,4	40,8
Mięso drobiowe (kg)	23,4	24,6	26,5	28,2	27,1	29,2
Tłuszcze jadalne zwierzęce (kg)	6,6	6,3	5,1	5,5	5,8	6,1
Masło (kg)	4,2	4,3	4,1	4,2	4,5	4,7
Mleko krowie (l)	173	189	206	205	213	222
Jaja kurze (szt.)	215	202	148	155	144	145

żywności, 143 środków żywienia zwierząt i 150 było związanych z materiałami mającymi kontakt z żywnością. Statystyki wyraźnie pokazują, że najważniejszym źródłem zagrożeń jest żywność.

Żywność pochodzenia zwierzęcego stanowi istotne źródło pokarmu w zbilansowanej diecie człowieka. W ciągu ostatnich 12 lat w Polsce obserwowany jest regularny wzrost spożycia pewnych grup produktów, głównie mięsa drobiowego oraz mleka (tab. 1, na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego). W tym samym okresie odnotowuje się systematyczny spadek konsumpcji ziemniaków, warzyw i zbóż. Jednocześnie z roku na rok rośnie również ilość żywności wprowadzanej na rynek (2).

Tylko w 2016 r. w systemie RASFF ukazały się 2993 pierwotne powiadomienia, z których 847 zostało zakwalifikowanych jako alarmowe, 378 jako informacje w celu podjęcia działań następczych, 598 jako informacje warte uwagi oraz 1170 zatrzymaniu towaru na granicy. Wynikiem działań podjętych po ukazaniu się powiadomień pierwotnych było wygenerowanie kolejnych 7288 związanych z nimi powiadomień dodatkowych (1).

Ogólną liczbę powiadomień dotyczących niebezpiecznej żywności, zgłoszonych do RASFF przez polskie władze prezentuje rycina 1. W ciągu 14 lat ukazało się łącznie 257 powiadomień związanych z żywnością pochodzenia zwierzęcego, która została wprowadzona lub miała być wprowadzona na polski rynek. Zdecydowana większość z tych notyfikacji dotyczyła ryb i produktów rybnych (41,63%), drobiu i produktów drobiowych (25,68%) oraz mięsa i wytwarzanych z niego produktów (18,29%) (ryc. 2).

Ryby i produkty rybne (107 powiadomień)

Głównymi zagrożeniami, jakie wiązały się z rybami i pochodzącymi z nich produktami, były zanieczyszczenia mikrobiologiczne i nieprawidłowe warunki transportu. W 26 przypadkach wykryto obecność *Listeria monocytogenes* w łososiu wędzonym

na zimno oraz w mrożonych filetach ryb pochodzących z krajów Azji Wschodniej. Warto wspomnieć, że ostatnie przypadki wykrycia *L. monocytogenes* zostały odnotowane w 2015 r. i dotyczyły śledzi marynowanych oraz łososia wędzonego w Polsce. W siedmiu przypadkach wykryto podwyższony poziom histaminy, co zwykle wiąże się z przechowywaniem produktów w zbyt wysokiej temperaturze. Zwykle notyfikacje związane z histaminą dotyczyły przesyłek zatrzymanych na granicy lub kontroli urzędowej produktów dostępnych na rynku, a zgłoszenie w 2017 r. dotyczyło zatrucia pokarmowego na skutek spożycia posiłku przygotowanego ze świeżego tuńczyka żółtopłetwego (*Thunnus albacares*). Dwadzieścia jeden zgłoszeń wiązało się z przerwaniem łańcucha chłodniczego lub nawet rozmrożeniem produktów pochodzących z Chin, Wietnamu, Rosji, Maroka i Argentyny. W większości sytuacji niewłaściwa temperatura skutkowałą koniecznością podjęcia decyzji o zniszczeniu żywności. Przedmiotem 36 notyfikacji była obecność niedozwolonych substancji lub przekroczenie dopuszczalnych limitów substancji chemicznych i metali ciężkich (tlenek węgla, wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne) oraz dodatków do żywności (polifosforany). Najczęściej wykrywanymi niedozwolonymi substancjami były zieleń malachitowa i leukomalachitowa oraz fiolet krystaliczny (łącznie 16 powiadomień). W jednym przypadku w 2006 r. wykryto obecność chloramfenikolu w mrożonych filetach pangii pochodzących z Wietnamu.

Mięso drobiowe i produkty pochodzenia drobiowego (66 powiadomień)

Spożycie mięsa drobiowego rośnie z każdym rokiem, a Polska stała się znaczącym producentem i eksporterem drobiu i pochodzących z niego wyrobów. Znaczna część dostępnych na krajowym rynku produktów wytwarzana jest w polskich zakładach mięsnych, a import ograniczył się w 2016 r. do 48,9 tony, podczas gdy eksport rośnie z każdym rokiem – w 2016 r. sięgnął

już ponad milion ton (3). Nie powinien dziwić zatem fakt, że większość powiadomień z RASFF dotyczy produktów pochodzących z Polski lub przetwarzanych w Polsce (75,75%), a zatrzymanie na granicy wystąpiło tylko raz, gdy wykryto nielegalny transport mrożonego mięsa drobiowego z Chin, przez Hongkong. W większości przypadków (77,27%) powiadomienia dotyczyły wykrycia pałeczek *Salmonella* w świeżym lub mrożonym mięsie lub podrobach. *Listeria monocytogenes* została wykryta cztery razy, zarówno w surowym mięsie, jak i w produktach gotowych do spożycia. Pozostałe, pojedyncze zgłoszenia dotyczyły nieprawidłowej temperatury przechowywania produktów, obecności substancji hamujących wzrost bakterii i błędów w dokumentacji towarzyszącej przesyłce. Niemal co drugie (48,5%) z wygenerowanych powiadomień zostało oznaczone jako notyfikacja o poważnym ryzyku.

Mięso i produkty pochodzenia mięsnego (47 powiadomień)

Mięso i pochodzące z niego produkty stanowią trzecią co do ilości powiadomień grupę produktów pochodzenia zwierzęcego. Podobnie jak w przypadku ryb i drobiu, tak i tutaj zagrożenia mikrobiologiczne stanowią najliczniejszą grupę zagrożeń. Również i w tym przypadku najczęściej odnotowano obecność patogennych serotypów *Salmonella* (10,63%) w świeżym i mrożonym mięsie, podrobach i produktach gotowych do spożycia oraz *L. monocytogenes* (21,27%) w produktach gotowych do spożycia.

W 2013 r. istotne znaczenie miało pojawienie się czterech przypadków zafałszowania produktów mięsnych koniną na poziomie od 3 do 30%. We wszystkich czterech sytuacjach zafałszowane wyroby zostały wyprodukowane na terenie naszego kraju, a poza lokalnym rynkiem trafiły również do Szwecji, Wielkiej Brytanii oraz na Słowację. Poza wymienionymi wyżej sytuacjami zafałszowanie wystąpiło tylko raz, gdy w 2007 r. wykryto obecność wołowiny w osłonkach wieprzowych pochodzących z Egiptu.

Powiadomienia dotyczące obecności pozostałości leków weterynaryjnych, w tym penicyliny, dihydrostreptomycyny, doksykliny i oksytetracykliny w świeżym i mrożonym mięsie wołowym oraz wieprzowym stanowiły 14,89%. Doszło do jednego wstrzymania przesyłki na granicy z powodu stwierdzenia obecności nitrofuranów w osłonkach wieprzowych pochodzących z Chin.

Dzięki poprawie warunków hodowli i chowu trzody chlewnej oraz wysokiemu poziomowi badania mięsa wieprzowego metodą wytrawiania przypadki włośnicy stanowią obecnie niewielki problem dla

zdrowia publicznego, biorąc jednak pod uwagę stałą obecność pasożyta w środowisku, konieczne jest ciągle monitorowanie sytuacji w celu utrzymania niskiego poziomu zarażeń u ludzi. Ostatnie powiadomienie w RASFF miało miejsce do 2007 r. i zostało zgłoszone jako skarga konsumenta.

Miód (14 powiadomień)

Najczęściej zagrożenia w postaci obecności pozostałości substancji przeciwbakteryjnych (chloramfenikol, sulfatiazol) lub niewłaściwego stanu higieny odnosiły się do miodu importowanego z Ukrainy (71,42%). Żadne z powiadomień nie dotyczyło produktu krajowego. Zagrożenia zostały odnotowane w większej ilości w latach 2005 i 2008. Pozostałe przypadki były pojedynczymi notyfikacjami w ciągu roku.

Jaja (9 powiadomień)

Jaja do niedawna nie stanowiły poważnego źródła zagrożeń. W pierwszych latach uczestnictwa w systemie Polska nie wprowadziła żadnych powiadomień. Pierwsze, związane z obecnością pałeczek *Salmonella* w pasteryzowanej masie jajecznej, pojawiło się w 2009 r. Dopiero we wrześniu 2017 r., w związku z rosnącą liczbą przypadków nielegalnego stosowania fipronilu u drobiu, zaczęto odnotowywać jego obecność (sześć powiadomień) również w jajach znajdujących się na polskim rynku. Warto zauważyć, że od 20 lipca 2017 r., kiedy to fipronil stwierdzono po raz pierwszy w jajach w Belgii, w krajach całej Europy zgłoszono łącznie 99 przypadków; 68,68% z tych powiadomień zostało wprowadzonych przez Włochów i w znacznej większości dotyczyły one jaj pochodzących z ich wewnętrznego rynku.

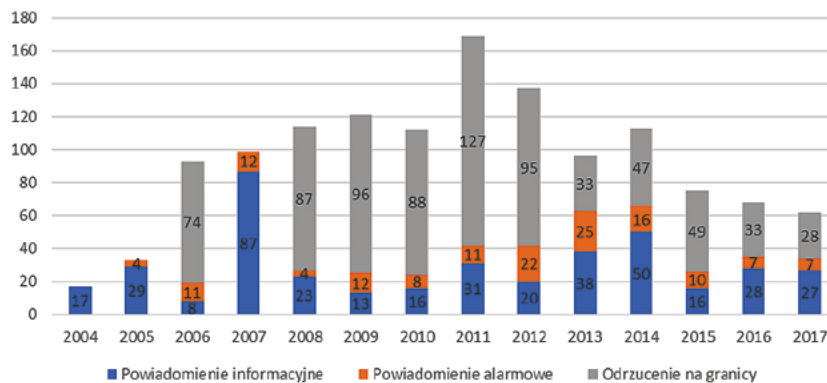
Mleko i produkty mleczne (9 powiadomień)

W przypadku mleka i produktów z niego wytwarzanych powiadomienia związane z niebezpieczną żywnością występowały sporadycznie, raz na dwa–trzy lata. Dotyczyły zanieczyszczenia mikrobiologicznego pałeczkami *Salmonella* Enteritidis w serach oraz *L. monocytogenes* w serach i maśle. Pozostałe, pojedyncze przypadki związane były z brakiem uprawnień do wysyłania przesyłek do Polski, obecnością pleśni i antybiotyków beta-laktamowych w świeżym mleku.

Podsumowanie

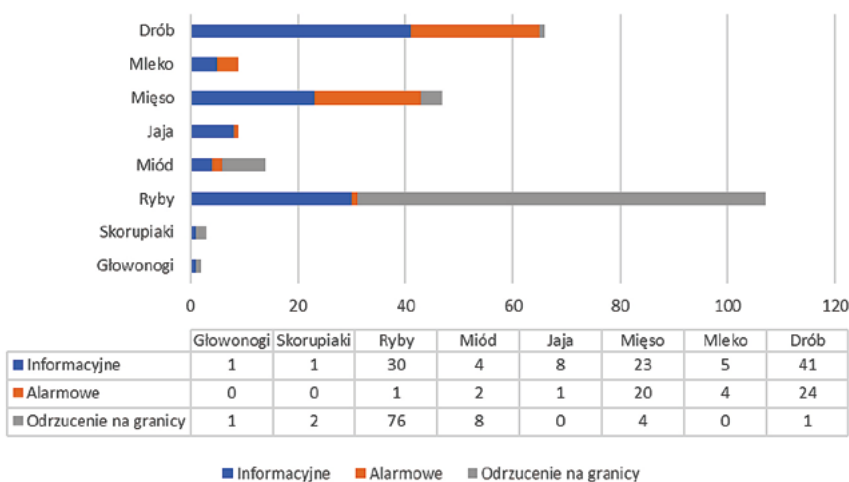
Można ocenić, że członkostwo w systemie RASFF stanowi ważny filar w zapewnieniu bezpieczeństwa żywności. Zdecydowana większość zagrożeń związana jest

Powiadomienia związane z niebezpieczną żywnością zgłoszone przez Polskę w latach od 2004 do połowy 2017 r.

Ryc. 1. Liczba powiadomień informacyjnych, alarmowych i odrzuceń na granicy zgłoszonych przez Polskę do RASFF w okresie od 2004 do połowy 2017 r. na podstawie danych z raportu Komisji Europejskiej

Liczba powiadomień informacyjnych, alarmowych i odrzuceń na granicy dotyczących żywności pochodzenia zwierzęcego

Ryc. 2. Liczba powiadomień dotyczących różnych rodzajów żywności pochodzenia zwierzęcego zgłoszonych przez Polskę do RASFF w okresie od 2004 do 2017 r. na podstawie danych z raportu Komisji Europejskiej

z obecnością patogenów (patogenne serotypy *Salmonella*, *Listeria monocytogenes*). Wyraźnie widać również, że w większości przypadków niebezpieczna żywność pochodząca z krajów trzecich nie dostaje się na polski rynek. Niepokój w społeczeństwie wywołuje obecność pozostałości antybiotyków w mięsie i jego przetworach. Najczęściej do wykrycia pozostałości substancji o działaniu przeciwbakteryjnym dochodziło w czasie weryfikacji kontroli produktów dostępnych na rynku, jednak należy pamiętać, że stanowią one niewielki odsetek wśród zgłaszanych powiadomień.

Obecnie wymagania dotyczące jakości wytwarzanych produktów spożywczych są bardzo wysokie, a zakłady przemysłowe, funkcjonując w oparciu o programy wstępne (GHP, GMP) oraz zasady systemu HACCP, mogą zapewnić maksymalny poziom bezpieczeństwa wytwarzanej żywności. Należy zwrócić uwagę, że dzięki odpowiedzialnemu podejściu producentów, a także skutecznemu nadzorowi

zapewnianemu przez Inspekcję Weterynaryjną i inne instytucje nadzorujące wprowadzane na rynek produkty poziom bezpieczeństwa żywności w Polsce jest wysoki, a większość powiadomień, jakie się odnotowuje, dotyczy zatrzymania przesyłek na granicy.

Piśmiennictwo

1. European Commission: Rapid Alert System for Food and Feed, Preliminary Annual Report, 2016. (https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/rasff_annual_report_2016.pdf).
2. Główny Urząd Statystyczny: Dostawy na rynek krajowy oraz spożycie niektórych artykułów konsumpcyjnych na 1 mieszkańca w 2016 r. Opracowanie sygnałowe, Warszawa, 31.08.2016.
3. Kądel M.: Import i eksport mięsa drobiowego w latach 2010–2017. Krajowa Rada Drobiarstwa – Izba Gospodarcza w Warszawie. 2017. (<http://www.krd-ig.com.pl/importieksportmiesadrobiowegowlatach20102017,95,11.html>).

Lek. wet. Michał Majewski, e-mail: michalm@up.poznan.pl